It is concluded that the successful implementation of blended learning in the maritime education system today involves the integration of face-to-face learning using virtual and augmented reality, simulators, special software, multimedia applications, online services and distance learning using LMS Moodle (or other distance learning system). The combination of different technologies for the formation of professional competencies of maritime professionals gives an opportunity to effectively acquire knowledge, form necessary skills with the help of simulators. Thus, it has a high economic effect and learning effectiveness.

Key words: maritime education, digital transformation, digitalization of the educational process, LMS Moodle, augmented reality, virtual simulators, simulators.

Дата надходження статті: 15.01.2021 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук Чумак Л. В.

УДК 378.147.091.31

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi48.217>

Лавриненко Н. Ю.;

orcid.org/0000-0002-2537-1110

Лисенко С. А.;

orcid.org/0000-0001-9651-6500

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ФАСИЛІТАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У статті проаналізовано заходи з підвищення рівня продуктивності професійної діяльності суб'єктів освітнього процесу шляхом інтенсифікації їх психологічно-фахової підготовки для дій в умовах вітальної загрози. Тому вміння та навички психофізіологічної саморегуляції функціональних станів (далі – ПФС), і як результат, супремальний рівень психологічно-педагогічної підготовки як складової професійної компетентності є ключовими для їх фахової діяльності.

Мета дослідження – проаналізувати заходи з оптимізації психолого-педагогічної фасилітації суб'єктів освітнього процесу на основі оцінювання рівнів розвиненості психофізіологічної саморегуляції функціональних станів суб'єктів освітнього процесу. Виходячи з діалектичного принципу зв'язку теорії та практики, ретроспекційного та контент-аналізу фахових потреб, розроблено професійно-орієнтований алгоритм оцінювання рівнів розвиненості психофізіологічної саморегуляції функціональних станів, визначено якісні та кількісні характеристики, критерії та показники оцінювання рівня розвиненості психофізіологічної саморегуляції функціональних станів у суб'єктів освітнього процесу, які уточнено за допомогою групової експертної оцінки та розробленого «Експертного опитувальника з відбору основних показників оцінювання рівнів розвиненості психофізіологічної саморегуляції функціональних станів у суб'єктів освітнього процесу». Отримані результати будуть використані під час розроблення алгоритму та комплексної методики психофізіологічної саморегуляції функціональних станів, що сприятиме підвищенню продуктивності професійної діяльності суб'єктів освітнього процесу відповідно до європейських та євроатлантичних стандартів. Визначено критерії і показники оцінювання рівнів розвиненості психофізіологічної саморегуляції функціональних станів у майбутніх фахівців як суб'єктів освітнього процесу, що сприятиме підвищенню ефективності їхньої психологічно-педагогічної підготовки й набуттю супремального рівня професійної компетентності відповідно до європейських стандартів.

Ключові слова: фасилітація, психофізіологічна саморегуляція функціональних станів, професійна та психолого-педагогічна підготовка, суб'єкти освітнього процесу.

^{*}© Лавриненко Н. Ю.

^{*}© Лисенко С. А.

Постановка проблеми. В умовах консцієнтальних та багатфакторних крос-секторальних кризових процесів особливої актуальності набуває професійна підготовка суб'єктів освітнього процесу та трендовість поступового наближення до європейських стандартів [3]. Це, у свою чергу, спричинило необхідність підвищення рівня продуктивності їхньої професійної діяльності та вдосконалення системи їхньої фахової підготовки.

Реалізація вищезазначених завдань з урахуванням реалій сьогодення й інтернаціоналізації вищої освіти актуалізували процеси щодо фасилітації та модернізації змісту, форм і методів підготовки у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання (далі – ЗВО), інтенсифікували психолого-педагогічну підготовку та професіоналізацію суб'єктів освітнього процесу, які діятимуть в умовах вітальної загрози.

Професійна діяльність суб'єктів освітнього процесу, які беруть участь у крос-секторальних кризових процесах, характеризується високим рівнем нервово-психічного напруження, стресогенністю, екстремальністю фахових умов, які пов'язані з негативним психотравмуючим впливом стресорів різної етимології [8], нетривіальністю професійних завдань тощо. Тому вміння та навички ПФС і високий рівень психофізіологічної готовності як складової професійної компетентності є ключовими у професійній діяльності, оскільки суб'єкт освітнього процесу має вміти самостійно запобігати дії стресорів і відновлювати власні ресурси для продуктивності професійної діяльності.

Фахова підготовка у ЗВО також характеризується підвищеною тривожністю, емоційним й інформаційним стресом та іншими етимологічними чинниками, дія яких частіше за все призводить до перенапруження, виснаження функціональних резервів організму суб'єктів освітнього процесу тощо. Усе це спричиняє психофізіологічні розлади функціональних станів.

Для їхнього нівелювання необхідно розвивати та формувати в суб'єктів освітнього процесу адаптивні механізми психофізіологічної саморегуляції функціональних станів (далі – ПФС), а також відповідні професійно важливі якості (далі – ПВЯ), індивідуально-особистісні особливості (далі – ІОО) та якості активно діяльній особистості з домінуванням аналітико-креативного мислення на фоні розвинутих психофізіологічних якостей (далі – ПФЯ). Тому психологічна підготовка суб'єктів освітнього процесу до професійних дій в екстремальних умовах має являти собою спеціально організований цілеспрямований процес, що полягає:

- у формуванні адаптивності до професійних стресорів та професійної надійності;
- у набутті професійно важливих знань, умінь і навичок адаптивної поведінки;
- в управлінні функціональними та дезадаптивними станами;
- у готовності до стресорів та безпомилкових, ефективних дій з мінімальними втратами адаптивних ресурсів;
- у збереженні психічного та фізичного здоров'я з метою подовження професійного довголіття.

У зв'язку з цим на психологічні та педагогічні науки покладається завдання з розроблення ефективних технологій, форм і методів психолого-педагогічної підготовки суб'єктів освітнього процесу до дій в сучасних геополітичних умовах, що сприятиме їх фасилітації та загалом розвитку супремального рівня їхньої професійної компетентності. Першочерговим завданням з вирішення зазначених проблем є оцінювання рівнів розвиненості ПФС, яке доцільно проводити, спираючись на спеціально розроблені критерії та їхні показники. Результати дослідження проблеми відбору критеріїв, показників і перевірка їхньої дієвості є підґрунтям для ефективного розвитку супремального рівня ПФС у суб'єктів освітнього процесу, тобто мірою відповідності результатам, очікуваним і передбаченим метою зазначеного процесу [2]. За допомогою надійних, уніфікованих критеріїв та показників є можливість оцінити

результати ПФС на всіх етапах, отримати якісну та кількісну характеристики, а також скоригувати як окремі складові психологічної підготовки, так і весь процес загалом, співставляючи наявні, проміжні та підсумкові рівні розвиненості ПФС суб'єктів освітнього процесу між собою та з розробленим еталоном [5].

Аналіз досліджень. Проведений контент-аналіз показує, що у вітчизняній та зарубіжній психолого-педагогічній науці досліджувану та дотичну до неї проблему висвітлено в працях багатьох авторів: А. Барабанщикова, С. Бартлі, А. Богуславця, О. Власюка, Н. Володарської, Г. Горпенко, Д. Джонса, П. Дерюгина, Є. Іванченко, В. Кальниша, А. Коваленка, В. Кручек, Д. Кулакова, О. Кузьменка, П. Михайленка, О. Плахотнік, В. Рибнікова, К. Роджерса, В. Розова, І. Сингаївської, В. Синьова та інших [1; 2; 4-6; 8]. Але аспекти психологічної підготовки фахівців нетривіальних професій з урахуванням сучасних реалій досліджено недостатньо. Спираючись на результати подальшого аналізу джерел спеціального призначення, наукових і науково-практичних публікацій з огляду на розвиток сучасних геополітичних процесів у світі та довкола України, європейські тенденції та досвід провідних країн світу, можна констатувати, що необхідно:

- підвищувати рівень професійної компетентності та її складової – психофізіологічної готовності суб'єктів освітнього процесу до виконання фахових завдань в екстремальних умовах;
- розробити професійно-орієнтований алгоритм оцінювання рівнів розвиненості ПФС у суб'єктів освітнього процесу;
- визначити основні критерії й показники оцінювання рівнів розвиненості ПФС у суб'єктів освітнього процесу.

Нагальність розв'язання вищезазначених проблем для якісної й ефективної фахової підготовки суб'єктів освітнього процесу зумовили актуальність цього дослідження, яке логічно розпочали з обґрунтування критеріїв та їх показників.

Мета статті – проаналізувати заходи з оптимізації психолого-педагогічної фасилітації суб'єктів освітнього процесу на основі оцінювання рівнів розвиненості психофізіологічної саморегуляції функціональних станів суб'єктів освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. У сьогочасних геополітичних умовах для підвищення рівня професійної компетентності й фахового потенціалу суб'єктів освітнього процесу доцільно визначити пріоритетні напрями психологічної підготовки і послідовність проведення відповідних заходів, спираючись на критерій «ефективність – час» та враховуючи ступінь розробленості психологічно-методичної бази. Результати проведеного контент-аналізу чинної нормативно-правової бази щодо психологічного забезпечення освітнього процесу свідчать про те, що програму психофізіологічної підготовки суб'єктів освітнього процесу розроблено недостатньо. До того ж опитування суб'єктів освітнього процесу та експертів щодо необхідності застосування відповідних методик ПФС свідчить про те, що переважна більшість респондентів (87 %) вважає за необхідне не лише вдосконалювати психофізіологічну підготовку, а й ввести її окремим напрямом підготовки, оскільки це гарантія якісного й ефективного виконання професійних завдань, особливо за наявності стресорів. Респонденти також запропонували доповнити методиками ПФС окремі навчальні дисципліни (наприклад, лінгвістичного циклу).

Отже, беручи до уваги вищезазначене, під час розроблення основних критеріїв та показників оцінювання рівнів розвиненості ПФС суб'єктів освітнього процесу виходили з того, що саморегуляція (від лат. *regulare* – приводити до ладу, налагоджувати) – це доцільне функціонування живих систем різних рівнів організації та складності [7]. А з практичного погляду, не заглиблюючись у сучасні дослідження ПФС, важливо зазначити, що:

- саморегуляція суттєво впливає на особистісний фізіологічний і нервово-психічний стан особистості;

– саморегуляція істотно залежить від бажання суб'єктів освітнього процесу керувати своїми емоціями, почуттями, переживаннями тощо, і як наслідок, особистісною поведінкою та професійними діями в екстремальних ситуаціях;

– здатність до саморегуляції формується та тренується під час фахової підготовки суб'єктів освітнього процесу у ЗВО і самостійно вдосконалюється ними протягом подальшої професійної діяльності.

Усім психолого-педагогічним явищам притаманні кількісні й якісні характеристики, для оцінювання (діагностики) яких необхідний спеціальний психодіагностичний інструментарій. На основі діалектичного принципу зв'язку теорії й практики, фахових потреб було визначено якісні та кількісні характеристики рівня розвиненості ПФС суб'єктів освітнього процесу. Таким чином, оцінювання рівня розвиненості ПФС та визначення його статистично-значущих змінних слід здійснювати, спираючись на об'єктивно обґрунтовані критерії та показники, які дадуть змогу визначити результативність ПФС суб'єктів освітнього процесу.

За допомогою надійних, уніфікованих критеріїв та їхніх показників оцінюються результати ПФС на будь-якому етапі підготовки, отримується якісна й кількісна характеристики та коригується процес ПФС суб'єктів освітнього процесу шляхом порівняння початкових, проміжних і кінцевих результатів.

У ході дослідження було окреслено кілька основних підходів до трактування критеріїв та їхніх показників. Так, наприклад, В. Даль розглядав критерій як правильну ознаку для розпізнання істини. С. Ожегов визначав критерій як мірило оцінки або судження. У «Педагогічному словнику» [7] під критеріями (грец. *criterion* – засіб переконання, мірило) розуміють показники, які поєднують у собі методи розрахунку, теоретичну модель розподілу, а також правила прийняття рішення щодо правдоподібності нульової або однієї з альтернативних гіпотез.

Загалом у науковій літературі питання про критерії, що використовуються у психолого-педагогічній діагностиці, залишається вирішеним неповно. Неоднозначними є й самі підходи до розуміння критеріїв [1; 2].

У статті під терміном «критерії» розуміється сукупність показників, які є кількісною характеристикою, що дає змогу зробити висновок про динаміку змін рівня розвиненості ПФС. Крім того, доречно зазначити, що науковці вказують на відсутність загальноприйнятих критеріїв у професійній підготовці. Основною причиною цього є багатопредметність підготовки суб'єктів освітнього процесу. Розроблення критеріїв і показників оцінювання рівнів розвиненості ПФС є трудомісткою та складною процедурою, тому аналізувати їх необхідно, спираючись на логічно пов'язані рівні: світоглядно-аксеологічний, когнітивно-рефлексивний та праксеологічний. Питання про критерії, їх якісні та кількісні характеристики є ключовим для визначення рівня розвиненості ПФС та подальшого його коригування в процесі професійної підготовки суб'єктів освітнього процесу.

На основі вищезазначеного було сформульовано такі вимоги до критеріїв:

– об'єктивність – відображення ознак, притаманних суб'єкту вивчення, які є цілком незалежними від стороннього впливу;

– константність ознак критерію;

– зв'язок із метою, об'єктом, предметом і завданнями дослідження.

Якісна сформованість критерію характеризується певними показниками. Критерій як мірило є еталоном, який виражає супремальний рівень явища, що вивчається. Критерій має бути достатньо розгорнутим, диференційованим, тобто містити в собі певні компоненти (одиниці виміру), що надають можливість оцінювання та порівняння з еталоном. Розгорнутий критерій – це сукупність показників, які характеризуються як супремальний рівень розвитку явища, що досліджується.

Показник як кількісна характеристика досліджуваного психологічного феномену є типовим і конкретним виявом сутності його якостей. Водночас «пріоритет належить

тим показникам, які характеризують вияв виокремленої якості насамперед у діяльності, поведінці, вчинках. Показник має вигляд судження про наявність/відсутність й інтенсивність виявлення певної властивості суб'єкта, що емпірично спостерігається (безпосередньо або опосередковано)» [5].

Отже, в загальному розумінні критерій – це важлива і визначальна ознака, яка характеризує різні якісні аспекти явища та його сутність. Показник – це кількісна характеристика цих явищ, що дає змогу зробити висновок про їх стан у динаміці.

У ході розроблення критеріїв і показників було враховано таке:

- розробка критеріїв і показників має виходити з мети дослідження;
- розроблені критерії мають відображати ознаки, притаманні предмету, який вивчається, незалежно від суб'єктів дослідження;
- ознаки мають бути константними та відображати сутність явища;
- система взаємопов'язаних ознак має розкривати основний зміст критеріїв.

На основі теоретичного аналізу професійної діяльності певної категорії майбутніх фахівців та її змістовно-компонентної наповненості (організаційної, комунікативної, дослідницької, контрольно-оцінювальної), а також з огляду на те, що саморегуляція – це вплив на особистісний фізіологічний і нервово-психічний стан майбутнього фахівця, було визначено якісні й кількісні характеристики оцінювання їхнього диференційованого рівня розвиненості ПФС. Також враховано, що ці критерії і показники зумовляють вибір методик ПФС та методик експрес діагностики рівня саморегуляції суб'єктів освітнього процесу.

У ході дослідження визначено критерії та відповідні їм показники, що відображають певний рівень розвиненості чи сформованості тієї чи іншої характеристики (табл. 1).

Таблиця 1

**Основні критерії та показники оцінювання
рівнів розвиненості психофізіологічної саморегуляції
функціональних станів суб'єктів освітнього процесу**

Критерій	Складові критерію	Показники
1	2	3
Ціннісно-мотиваційний	Цілі, потреби, цінності й інтереси, що спонукають суб'єктів освітнього процесу до активних дій з метою підвищення ефективності й результативності освітньої та професійної діяльності. Задоволеність суб'єктів освітнього процесу обраним фахом, спрямованість на продуктивну саморегуляційну діяльність, реалістичний рівень домагань. Готовність до відповідальних, ефективних дій в екстремальних ситуаціях.	Ієрархія цінностей. Мотивація на досягнення успіху та уникнення невдач. Усвідомлення необхідності оволодіння елементами саморегуляції та самоконтролю й досягнення супремального рівня фахової освіти для успішної реалізації себе у професійній діяльності. Позитивне ставлення суб'єктів освітнього процесу до самостійного оволодіння методиками ПФС.
Діяльнісно-операційний	Здатність суб'єктів освітнього процесу до самоорганізації, планування, самоконтролю, раціонального розподілу часу та ресурсів. Визначення власних навчальних цілей та необхідності оволодіння методиками ПФС. Здатність обирати методики ПФС для виконання певного виду діяльності, самостійно організовувати їх реалізацію та оцінювати рівні розвиненості ПФС.	Систематичність, організованість, успішність і наполегливість у самостійному досягненні цілей навчальної та професійної діяльності. Співвідношення орієнтувальних, виконавчих, контрольних дій у ході самостійного використання методик ПФС під час засвоєння освітньо-професійних програм.

Продовження табл. 1

1	2	3
Фаховий	Спрямованість на усвідомлення суб'єктів освітнього процесу сенсу та необхідності виконання майбутньої професійної діяльності у поєднанні із супремальним рівнем розвиненості ПФС.	Об'єктивність оцінювання своєї готовності до активної професійної діяльності. Наявність чіткої структури освітніх і професійних пріоритетів; прагнення до вдосконалення ПВЯ, ІОО, ПФЯ.
Когнітивно-рівневий	Рівень розвиненості ПФС на різних етапах засвоєння фахових знань від репродуктивного до прогностичного або супремального. Інтегрованість знань професійної діяльності суб'єктів освітнього процесу. Обсяг засвоєних навичок з ПФС.	Навчально-пізнавальна саморегуляція. Рівень засвоєння методик ПФС, який відповідає супремальному рівню професійної підготовки суб'єктів освітнього процесу та сприяє формуванню знань – трансформацій. Ґрунтовність і системність фахово-теоретичних та методичних знань із ПФС. Розуміння практичної значущості здобутих знань, умінь і навичок.
Оцінно-рефлексивний	Здатність суб'єктів освітнього процесу до самооцінювання, самоконтролю, рефлексії, аналізу власних досягнень під час оволодіння та використання методик ПФС. Уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та робити адекватні висновки щодо рівня розвиненості ПФС.	Здатність суб'єктів освітнього процесу до критичного ставлення у визначенні власних професійно-освітніх цілей та засвоєння методик ПФС. Самоконтроль у процесі їх застосування під час засвоєння освітньо-професійних програм. Рефлексія власного рівня домагань в оволодінні методиками ПФС.
Суб'єктний	Суб'єктна активність суб'єктів освітнього процесу, що проявляється в дієвій життєвій позиції з опанування обраним фахом.	Прагнення суб'єктів освітнього процесу підвищити власний рівень психофізіологічної компетентності шляхом оволодіння методиками ПФС та їх застосуванням.

Щоб дати диференційовану характеристику наведеним у таблиці 1 критеріям і показникам оцінювання рівнів розвиненості ПФС, на основі результатів спостереження та контент-аналізу результатів навчально-пізнавальної й подальшої професійної діяльності суб'єктів освітнього процесу, було здійснено емпіричне дослідження. Крім того, основні показники оцінювання рівнів розвиненості ПФС суб'єктів освітнього процесу визначили й уточнили за допомогою методу групової експертної оцінки та розробленого «Експертного опитувальника з відбору основних показників оцінювання рівнів розвиненості ПФС суб'єктів освітнього процесу».

Висновки. Отже, обґрунтовані критерії та їх показники для оцінювання й аналізу наявного, проміжного і підсумкового рівнів розвиненості саморегуляції у суб'єктів освітнього процесу є складною множиною із взаємопов'язаними елементами. Усі розроблені критерії – це інтегральні характеристики їхньої навчально-пізнавальної діяльності, які складають єдину систему оцінювання рівня розвиненості ПФС, тобто:

- оцінка мотиваційної сфери суб'єктів освітнього процесу, їхнього ставлення до оволодіння методиками ПФС функціональних станів;
- оцінка якості оволодіння суб'єктів освітнього процесу методиками ПФС (планування власної навчально-пізнавальної діяльності, організованість, наполегливість і послідовність дій);
- з'ясування усвідомленості сенсу та необхідності майбутньої фахової діяльності суб'єктів освітнього процесу, що відображає їхню професійну спрямованість і переконаність у необхідності набуття відповідного фаху супремального рівня;

- аналіз диференційованої структури ПФС;
- аналіз здатності усвідомлювати й аналізувати результати, досягнуті під час використання комплексної методики ПФС у ході засвоєння освітньо-професійних програм;
- аналіз активності суб'єктів освітнього процесу як суб'єктів навчальної діяльності в опануванні обраним фахом.

Таким чином, система вищезазначених критеріїв і показників є теоретичною передумовою для розроблення алгоритму оцінювання рівня розвиненості ПФС суб'єктів освітнього процесу.

На основі результатів дослідження можна зробити висновок, що визначення критеріїв і показників оцінювання рівнів розвиненості ПФС майбутніх фахівців як суб'єктів освітнього процесу сприятиме фасилітації та модернізації змісту освіти, підвищенню ефективності їхньої психологічної підготовки й набуттю супремального рівня професійної компетентності відповідно до європейських стандартів.

Зважаючи на актуальність і трендовість проблематики та її практичну значущість, а також спираючись на наведені критерії та їх показники, у подальших дослідженнях доцільно розробити алгоритм оцінювання рівня розвиненості ПФС суб'єктів освітнього процесу України, які виконуватимуть фахові завдання в умовах значного психоемоційного напруження.

Список використаних джерел:

1. Барабанщиков А. В., Дерюгин П. П. Военно-педагогическая диагностика. Москва: 1995. 108 с.
2. Богуславец А. В. Обґрунтування критеріїв та показників розвиненості мотивації навчальної діяльності майбутніх магістрів військового управління у міжнародних відносинах. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького*. Електронне фахове видання. [Педагогічні і психологічні науки / гол. ред. Діденко О. В.]. Хмельницький: Вид-во Національної академії державної прикордонної служби імені Б. Хмельницького. 2013. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2013_1_12.pdf
3. Гончар М., Чубік А., Дяченко С., Іщук О. Війни ХХІ ст. – полігібресія Росії: монографія центру глобалістики («Стратегія ХХІ» у рамках проекту «Антарес»). Київ, 2017. 241 с.
4. Іванченко Є. А., Пірко Ю. О. Сутність та структура самоосвітньої компетентності майбутнього військового інженера. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць* / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2020. Випуск 45. С. 49–56.
5. Кручек В. А., Власюк О. В. Критерії та показники сформованості культури педагогічної взаємодії. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки* / голов. редактор А. І. Кузьмінський. Черкаси. 2011. Вип. 203. С. 99–102.
6. Плахотнік О. В. Особливості організації науково-дослідницької роботи студентів. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць* / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2020. Випуск 45. С. 57.
7. Психологический словарь / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Политиздат, 1990. 494 с.
8. Рыбников В. Ю., Кузьменко А. А. Психологические особенности совладающего поведения личного состава воинских формирований. *Вестник психотерапии*. 2015. № 50. С. 98–104.

References:

1. Barabanshchikov, A. V., & Deriugin, P. P. (1995). *Voenno-pedagogicheskaya diagnostika* [Military pedagogical diagnostics]. Moskva [in Russian].
2. Bohuslavets, A. V. (2013). *Obgruntuvannia kryteriiv ta pokaznykiv rozvynenosti motyvatsii navchalnoi diialnosti maibutnikh mahistriv viiskovoho upravlinnia u mizhnarodnykh vidnosynakh* [Substantiation of criteria and indicators of development of motivation of educational activity of future masters of military management in international relations]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy imeni B. Khmelnytskoho*, 1. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2013_1_12.pdf [in Ukrainian].

3. Honchar, M., Chubik, A., Diachenko, S., & Ishchuk, O. (2017). *Viiny XXI st.: polihibresia Rosii* [Wars XXI: Russia's Polyhybression]. Kyiv [in Ukrainian].
4. Ivanchenko, Ye. A., & Pirko, Yu. O. (2020). *Sutnist ta struktura samoosvitnoi kompetentnosti maibutnoho viiskovoho inzhenera* [The essence and structure of self-educational competence of the future military engineer]. *Pedahohichniy almanakh*, 45, 49–56 [in Ukrainian].
5. Kruchek, V. A., & Vlasuk, O. V. (2011). *Kryterii ta pokaznyky sformovanosti kultury pedahohichnoi vzaiemodii* [Criteria and indicators of the formation of the culture of pedagogical interaction]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu*, 203, 99–102 [in Ukrainian].
6. Plakhotnik, O. V. (2020). *Osoblyvosti orhanizatsii naukovo-doslidnytskoi roboty studentiv* [Features of the organization of students' research work]. *Pedahohichniy almanakh*, 45, 57 [in Ukrainian].
7. Petrovskogo, A. V., & Yaroshevskogo, M. G. (Ed.). (1990). *Psikhologicheskii slovar* [Psychological dictionary]. Moskva: Politizdat [in Russian].
8. Rybnikov, V. Yu., & Kuzmenko, A. A. (2015). *Psikhologicheskie osobennosti sovladaiushchego povedeniia lichnogo sostava voinskikh formirovaniy* [Psychological features of coping behaviour of personnel of military formations]. *Vestnik psikhoterapii*, 50, 98–104 [in Russian].

Lavrynenko N. Yu.,

orcid.org/0000-0002-2537-1110

Lysenko S. A.,

orcid.org/0000-0001-9651-6500

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FACILITATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS ACTORS

The article analyzes activities aimed at increasing efficiency of educational process actors' professional activity through intensification of their psychological and pedagogical training in the conditions of vital threat. Therefore, the skills of psychological and pedagogical self-management and supreme level of psychological-professionally training (here in after – PFS) – as the result – the supreme level of psychological and pedagogical training as a component of professional competence are the key components for their professional training.

The purpose of the study is to analyze measures to optimize psychological and pedagogical facilitation of subjects of educational process on the basis of evaluation of levels of development of psychophysiological self-regulation of functional states of the subjects of the educational process. Based on the dialectical principle of link between theory and practice, retrospective and content-analysis of professional needs, a professionally-oriented algorithm for assessing the levels of development of the SFC has been developed, the article identifies qualitative and quantitative features, criteria and exponents of psychological and pedagogical self-management development of the educational process actors. They are clarified by means of group expert assessment and developed Expert questionnaire on the selection of the main indicators for assessing the levels of development of the SBS of the subjects of the educational process.

The results obtained will be used during development of algorithm and comprehensive methods of psychological and pedagogical self-management that will contribute to the efficiency of professional activity of the educational process actors according to the European and Euro-Atlantic standards. The article also identifies criteria and exponents of assessment of the level of psychological and pedagogical self-management development of the educational process actors that will contribute to the efficiency of their psychological-professional training and acquiring supreme level of professional competence in accordance with European standards.

Key words: facilitation, psychological and pedagogical self-management, professional and pedagogical training, actors of educational process.

Дата надходження статті: 18.01.2021 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Лагодинський О. С.